

Любомир МЕДЄШИ

АМЕРИЦКИ РУСНАЦИ ПРЕЗ СВОЮ ПРЕСУ

Руснаци ше почали насельовац на сиверни америцки континент од 1860. року, перше до Зєдинєних Америцких Державох, а потим до Канади. Понеже америцки власци до статистики уселєнцох уношєли лєм податки о жеми походзєня (од 1889. року назначує ше и националну припадносц), руски пионирє насельованя Америки найчастєйше ше означовали як Руси, Мадяре, Австриянцї, Поляци. Пре тотї причини, урядова америцка документация нє достаточна же би ше утвердзєло точнє число руского житєльства¹. Спрам податкох о висельованю зоз крайох у Европи дзе жили и по податкох о вирнїкох америцких церковних парохийох, лєм у ЗАД до 1914. року було медзи 125.000 и 150.000 Руснацох². Нєшка ше трима же у Америки єст коло 700.000 Руснацох, алє ше вони розлично декларую: спрам жеми походзєня блїзших предкох, спрам вирскей припадносци, спрам етнїчних назвох руского житєльства³.

До Канади, починаючи од 1891. року та по концє Першей шветовой войни, населєли ше коло 170.000 Карпатянє, переважно зоз Галичини и Буковини, алє и других обласцох дакедишнєй Австро-Угорскей. Канадским власцом ше приявйовали под меном «Руснаци» (Ruthenians). Медзи двома шветовима войнами приселєли ше ище коло 68.000, а по Другей шветовой войни коло 34.000, приношацї новє мєно «Українцї», часто ше нє одрекаючи ані од старого мєна⁴.

Медзи 1860. и 1910. роком Руснаци по чишлє висельованя з Угорскей до Америки забєрали трєцє мєсто, после Нємцох и Словацох, та спрам податкох хтори поровновала Мария Маєр, Руснаци 1900. року у Угорскей творєли лєм 2,5% цалого житєльства, а у рамикох висельованя 3,8%⁵. Англійски журналист Сєтон-Ватсон, вєльки поборнїк за национални права Славянох у Габзбургскей монархїї, на концю прєшлого и на початку того вику тиж зазначєл же змєншани прирост руского житєльства («року 1880. их було 353.229, року 1890. було 379.786, а 1900. року 423.159»)⁶. Нови виглєдованя тиж окончовал А. Баран, приходзаци до заключєня же гоч угорски жридла податкох вєцєйраз приноша розлични числа, висельованє малò високи ступєнь, окремє при руским житєльствє⁷.

Вєкши групи руского житєльства до Америки приходзєли понайвєцєй медзи 1880. и 1890. роком, у периодзє медзи двома войнами, такой

по Другей шветовой войны и тєраз од шейдзєшатих рокох. Углавним, найвєкша часц усєлєнцєх була мотивована зоз економским положєньом у старим краю и можлївосцє лєпшого заробку у индустрийних америкких центрєх. Миграция, усєльованє политичного характеру було вєкшином по Першей и окреме по Другей шветовой войны. Медзи 1820. и 1896. роком миграция мала и вирски характер⁸.

Руснаци у ЗАД концентровани у сивєровєстєчних и сивєроцентралних державєх Конєктикит, Нью Йорк, Нью Джєрси и Пенсильвания, потим Огайо, Индияна и Мичигєн, та аж на заходзє у Минєсєти. У Канади су понайвєцєй у держави Онтарио, алє тиж так и у Албєрти, Квєбєку и Британськєй Колумбїї. Попри вєкших, концентрованих групох, жиє и по даскєльє фамєлїї або аж и поєдинєчно.

Насєлєнци до Канади прєважно були землєдїлци и кжди други-трєци одходзєл до широкей прєрїї у провинцийох Манитєба, Саскачєван и Албєрта, дзє канадська владє 160 акри (6,4 гєктари) пустєй жєми прєдавала за дзєшєц долари. Лєм политични вибєжєнци глєдали вєснє службу. У Галичини була оргєнизована окрємна кампаня за сєлїдбу до Канади (укапчани до нєй бул и познати културни роботнїк Иван Франко). Кампаню розпочал Йєсиф Олєксив, агроном и публицист. Вон нащивєл Канаду, прєзнал шє о умовийох живєта и можлївосцєх за насєльованє зоз Галичини, та написал два кнїжки: «О шлєбоднєй жєми» и «О ємиграцїї». Розпочало масєвне прєсєльованє и перша канадська колония, Єдна Стар 1895. року так нагло порєсла жє шє почали творити нови. По 1914. рок створєни прави блок таких колонийох у заходних обласцєх Канади, од Албєрти, прєз Ростєри и Йорктон-Канєра дистрикт у Саскачєвану, по Дафин, Интєр Лєйк и Пис Ривєр на другим краю Албєрти. Вєлї з перших присєлєнцєх нє мали срдєства купити жєм, та поставали физични роботнїки у вєльких городєх або у рудєкопєх и пиларньєх на Роки гєри, у сивєрним Онтарию, Квєбєку и на островє Капє Брєтон. Медзи нїма шє затримало и єдно числє Руснацєх зоз Бачкєй и Сриму (поєдинци, як Дюра Папуга зоз Єдмонтєну ноши почєснє мєно «пиєнира насєльованя Дзивєго заходу Канади»).

Рахуючи дирєктних потємок тих руских усєлєнцєх кєтри пришли зоз старєго краю, мож повєсц жє Руснаци розшати по цалим сивєрно-америкким континєнту⁹.

Од самого початку у америкких руских колонийох було оргєнизованє комуникованє прєз прєсу, т.є. срдєства информєваня. Прєса, новини були важнє срдєство отримєваня национального духа, чувствє колєктивнєй сигурносци и виражєваня класно-политичних и рєлигийних ставєвискох и опрєдєлєньєх. Окрєм у поглядзє културнєй ориєнтациї, руська прєса мала улогу концентрованя, алє и розбиваня Руснацєх, бо шє державна подзєлєносц у старим краю, политични гимбаня у Европи, алє и

у Америки, як і різличні соціальні потреби і намагання одражовали на ушорйовацку политику і на об'єктивні тираж виданьох. Окреме подзеленосц на припадносц гу Католицькей і гу Православней церкви америцких Руснацох розпинала у векшей мири як у старим краю і у преси забрала вещей места як були реалні потреби од котрих завишело тирваце пестованє рускей засьдніци.

Найстарши руски новини у Америки зявели ше 1886. року под назву «Америка – орган руских преселенцох Галичини та Венгрії». Од самого початку, і попри амбіциозних цільох яки означени уж у самей назви, були локального значеня, за руске жительство у Шенендоки, дежава Пенсилванія. Престали виходзиц о штири роки, 1890.

Найтиражнейши і по длужини виходзеня на першим месце «Американскій русскій вестник». Новини почали виходзиц 1892. року як тижньовнік, потім виходзели два раз і три раз до тижня, а по Другей шветовой войни лєм раз у двох тижньох. Назва им пременена 1952. року на «Catholic Union Messenger» і под таку англійську назву виходза і нешка. Їх перши і длугорочни редактор бул Павло Й. Нашкович (1852-1914), народзени у Ужгородзе. До ЗАД Нашкович пришол 1891. року, а уж идущого року постал редактор «Американского русского вестника» і полни дваець два роки ше намагал зачувац у тих новинох руски дух і независносц од моцного уплїву священства.

Найвещей читачох «Американскій русскій вестник» мал у чаше медзи двома шветовима войнами. Друковани є у 100.000 прикладнікох, бо Греко-католицьки союз, чий вон бул глашнік, мал теди коло 123.000 членох. Написи у тих новинох були переважно о: 1) руских націоналних питаньох; 2) Греко-католицькей церкви; 3) соціальним, політичним і економским живоце Руснацох у Америки і Европи і 4) рижних реакційох на дзепоедни явни питаня. У новинох тиж так була стаємна рубрика за тих цо гледаю дакого од своєї родзини або познатих. Вшелїяк, скоро стаємне место мала релігійна часц і літературні написи, переважно проза.

Други новини, преса америцких Руснацох у сущносци почали виходзиц як реакція на ушорйовацку политику у «Американским русским вестнику», котра не могла буц неутрална на націоналні, політичні, соціальні і релігійні питаня. Зоз реакції на кажде з тих питаньох і становискох редакції «Американского русского вестника» гу нїм, наставляли нови струї хтори понайвещей, кед мали організовану основу, почали видавац свої новини як средство за виражованє власних становискох і цільох. На таки способ, америцки Руснаци од перших рокох насельованя до Америки (ЗАД і Канади) по нешка, на англійским і часточне або у целосци на своїм руским языку видавали 15 дньово і тижньово новини, коло 40 часописи і преїг 10 рочни алманахи¹⁰.

Характеристичні видання

Попри «Американского русского вестника», котри гоч и под дакус вименену назву виходзи по нешка, скоро од початку ведно з нїм, але як реакція на тоті новини, виходзи «Свит» (од 1894. по нешка). Видавальна політика «Свиту» виходзи зоз стновиска же Руснаци часц велького руского народу, а часточне и зоз православного християнского вирского опредзеленя редакції. Познейше зоз таким націоналним и вирским опредзеленьом виходза новини «Правда» (од 1902. року по нешка), «Православни русски вестник» (1915-1917) и «Русский вестник» (1917. по нешка). Православни Руснаци мали и други свойо новини локального значеня, як наприклад «Православни гласнік» (1952. по нешка).

Понеже америцка руска преса скоро у целосци вязана за націонални (братски) и церковни організації, новини унапрямени гу одредзеним читачом. Єдино новини «День» (1922-26) и часопис «Карпато-руски Американец» (1978. по нешка) не вязани за таки способ організованя. «День» були єдини руски новини у Америки котри виходзели кажди дзень. Редактор Михал Ганчин ше намагал же би тоті новини приносили висти зоз шветовой політичней и привредней сцени, інформації значни за живот емігрантох, окреме Руснацох, и понайвещей висти зоз старих руских крайох. «Карпато-руски Американец», як тримешачнік, спада гу часописом чия задача толковац прикмети рускей культури и помагац младим америцким поколеньом же би цо вецей дознавали о своєї націоналней прешлости.

Медзи америцкими Руснацями окремну організацію, а потим и пресу мали Лемки. Вони ше організаційно повязовали як окремна група, але націонално и культурно у составе рускей америцкей заєднїци. Понеже руска америцка заєднїца нігда не була організаційно, але лем идейно оформена, рижни групи у ней були ей кельо на чкоду, тельо и на хасен, бо ше рижни інтереси котри трапели руских уселенцох до Америки ніяк не могли задовольовац лем през єдну організаційну форму. Лемки ше як націонална група очували у своїм старим краю, у Галичини, и обективни їх потреби були пестовац таки способ укапчованя до ширшей націоналней заєднїци з котру су культурно и історійно повязани. Преса на язiku Лемкох у Америки ше зявела досц позно, аж концом двадцетих рокох того вику, понеже потамаль Лемки хасновали други існуюци руски новинки. Перше ше зявела «Лемковщина» (1922-1923), потим «Лемко» (1928-1939), односно «Карпатска Русь» (1939. по нешка) як орган Союзу Лемкох, а з часу на час, у зависносци од превладованя рижних політичних моцох у шорох Лемко-Союзу и вонка з нього, виходзели и други новини упутени Лемком: «Лемковски дзвон» (1936-

40), «Лемковски вистки» (1958. по нєшка), «Лемковина» (1971-1981), «Лемковщина» (1970. по нєшка).

У зависносци од политичних обставинох старого краю и интересох емиграцийних кругох у ЗАД и Канади, Руснацох ше пробовало придобиц за рижни политични и национални цилю. Руснацом ше признавало културно-историйне право национального обстояння теди кед политично-административни роздзельованя у Европи окончовани и на основи уважованя обставинох у технїчних матичних обласцох руского жительство, а не лєм по узких империялистичних жаданьох вельких силох побиднїцох у Першей шветовой войны. Понеже з мировну догварку у Паризу Подкарпатским Руснацом требала буц дата автономия у рамикох держави Чехох и Словацох, у Америци ше чєско-словацки организації мушели прилагодзиц гу новей ситуациї у складзе з тим. Прето, наприклад, «Канадийски листи» у поднаслове визначени як «єдини независни тижньовнїк Чехох и Словацох» (новини виходзели у Торонту у Канади), постали тижньови глашнїк и за америцких Руснацох. Прочєхословацка политична ориєнтация видавателя «Канадийских листох» виражала ше и на тот способ же признате националне право Руснацох у Подкарпатскей Руси, у Америци трансформованє до мянєня одношєня гу америцкому рускому жительству з боку Чехох и Словацох. Же би Руснацох придобили за себе, Чехи и Словацки мушели змєнїц свою политику денационализациї ємигрантох зоз Подкарпатскей Руси и других європских крайох котри ше нє одрекали од свойого национального руского мєна. «Канадийским листом» прєширени поднаслов на «єдини независни тижньовнїк Чехох, Словацох и Подкарпатских Русиных».

Язык

Язичне питанє америцкей рускей прєси стари, алє и актуални проблем. Кед ше концом прєшлого вику почали зявлювац руски новини у Америци, питанє литературного языка у матичних руских обласцох нє було ришенє. Редакторє америцкей рускей прєси ше нє мали операц нї на яку общу заєднїчку основу. Прето ше розиходзели у поглядзе принципох на котрих би требало засновлювац писани язык.

У руских, карпатских матичних обласцох перши период у розвою литературного языка характеризує превага народного бєшєдного языка у церковних кнїжкох и теологийней полемики. У полемичних розправах руских грекокатолицких и православних священїкох у 17. и на початку 18. вику бєшєдни язык поставал вше вєцєй писани язык. Медзитим, концом 18. вику праве священство нє було задовольнє же ше бєшєдни руски язык «уцагнул» до вирскей литератури. Пришло до наглєй прєменки и церковнославянски язык постал язык литератури руского

жительства, вшелі́як у такволаней подкарпатскей редакції церковно-славянського язика. У тим поглядзе Руснаци не були винімо́к, бо ше под уплівом панславизма, жаданя же би ше Славяне збивали до єдинства, у церковнославянским язикау видзело ришене за «общий язык» шицких славянских народох. У сущности славяноруска варианта не була у целосци прилапена прето же ше и латински язык ище вше тримало за язык «высшей литературы». Ушлі́дзел период пребераня чужих языкох, русийского и мадырского. Русийски язык руским писательом випатрал як ключ зоз котрим ше уходзи до «велькей литературы», а мадырски, як средство з котрим мож висцерац чувство инфериорности до котерй Руснаци були историйно руцени. Заш лем, бешедни язык мал прихильнікох медзи писателями, у першим шоре з боку Александра Духновича (1803-1865), народного культурного руского будителя (док и вон не одступел од своїх становискох и врацел ше гу славянорускому язикау «високого сти́лу»). Контраверзно́сч не престала ані у штвартим периодзе кед под уплівом истрийно-политичних пременкох по Першей шветовой войны руске жителство ище вше недосц порихтане на єдинствену национално-культурну акцию. У зависности од того як видзене дальше национално-политичне ришене «русского питаня» (у рамикох Чехословацкей, царскей Руси́ї, Мадырскей чи окремней украї́нскей держави), у литературы цагане на бок русофилство, українофилство и русинофилство, вшелі́як и словакофилство и мадыронство. Народни бешедни язык бул и далей у хаснованю у литературы и окреме го потримовали українофили, тримаючи же по углядзе на Галичину у 19. вику и медзи Подкарпатским Руснацями поступне придзе до переходзеня зоз бешедного руского на литературни украї́нски язык. Конечно, по Другей шветовой войны уведзени до литературы украї́нски язык¹¹.

Америцка руска преса тиж не могла самостойно превозисц граніци розличного попатрунку на питане литературного язика Руснацох вообще и америцких Руснацох як часци рускей етні́чної заєдніци розшатей по Европи и Амери́ки.

Еволюцию поставяня и ришованя рускей преси у Амери́ки може илюстровац розвойна драга «Американского русского вестника». Тоти новини були задумани як глашні́к за Руснацох-емигрантох з Угорскей и Галичини. Прето ше перши числа 1894. року зявели у двох редакцїях: (1) зоз кирильским писомом и на «язичию русийского язика», медзи иншим, з характеристичним додатком «-мо» у першей особи плура́ла («Радуємо́ся и веселимо́ся презднику...») и (2) зоз латинским писмом и на такволаним «восточним словацким диялекту» (...Už 5 roky je u Ameriky. on, abo ktoby o nim znal, nech bude laskavi pisac na adresu...). Понеже пришло до видвойованя Галичанох зоз Грекокатолі́ческого союзу руских братствох, 1896. року у «Американским русским вест-

нику» ше престало хасновац «галицизми», але тиж так утаргнута редакція «восточнословацкогo» языка. У 1919. року знова зменена редакторска политика (виroyтно под уплївом обставинох у Европи, кед у рамикох Чехословацкей формована Подкарпатска Рус) и по 1927. рок новини знова виходза друковани зоз «гражданску» кирилицу и зоз словацку латиницу паралелно. Язык у «русскей» и «словацкей» редакції у обидвох случайох бул исти, з тим же ше з часу на час зявйовали написи на «восточнословацким» диялекту. Потим настала ера латинизації и на початку 30-тих рокох новини уж виходза друковани лем зоз латиницу. Источашнє, од позних 20-тих рокох обявйованє написох на англійским языку постава вше частейша пракса, же би од 1952. року, кед новином пременене мено, англійски язык скоро цалком вициснул карпато-руски, а латиница кирилицу. По 30-ти роки хасноване етимологийне латинске писмо, а познєйше лем верзия латиници¹².

У америцкей рускей преси вообщє англійски язык превладад коло 1960. року, понеже му предходзел период билингвизма (1940-1950). Потамаль карпатски тип писаного языка хасновани бул у новинох «Американскій русскій вестник», «Восток» и «Русский вестник». Карпатско-руске наречє, з часци прилагодзене гу русийському языку, хасноване у новинох «Светь», «Правда» и «The Church Megaser», а литературни українски язык затримали «Вистник», «Лемковски висти» и «Лемковщина». У лемковскей преси цали час єст намагання же би ше попри русийского и українского языка затримал лемковски диялект. Найвирвалши у хаснованю українского языка «Карпатска зоря», а русийского «Свободне слово», гоч тота преса настала и наменена є карпатскому рускому жителству котре тоти языки не хаснує дома¹³.

За карпато-руске наречє, прилагодзене гу русийському языку, було пробованя же би ше виградзели правописни правила. Священїк Осиф Ганюла видал 1919. року граматику и читанку, а 1935. року другу читанку. Петар Мацков, Дмитро Вислоцки и Стефан Пелепа видали буквари 1921, 1931. и 1938. року. Павло Р. Магочи видал два учебніки за закарпатску и пряшовску вариянту карпато-русского языка: «Бисидуйме по руски» (1976) и «Говорим по руски» (1979).

Цо ше дотика фонології и системи писаня, спрам Чарлса Є. Бизела, основа языка америцкей рускей преси стандартни русийски язык, з векшим и меншим прилагодзованьом гу карпато-рускей бешеди. Фонология одражує традицийни карпато-руски способ, а не фонологию у русийским языку. Старославянске «ят» писане як «і» («наслідник», «віра», «бідний»), а єст и єден случай же ше писало «где», а не «гди». Розлики тиж єст у палатализації итд., але гоч ше при вигваряню хаснує «руски», «маси», «група», писало ше зоз удвоєним консонантом як у русийским: «русский», «масси», «группа». Медзитим, исти лингвиста

замерковал похасновани лингвистични українски и словацки форми, односно заєдніцки прикмети яки мож найсц при заходнославянских, та и южнославянских языкох¹⁴. Тиж так класифіковал лексику котра не заєдніцка зоз русийским литературним языком, але церковнославянським (**ибо, такмо, понеже, тоже, также, такожде**), українським (**також, поза, серед, аж до, межи, през**), словацьким (**подлога, рано, сполок, застава**), мадярським (**вико, немеш, шор, шорик, файта, сарка, усалашитися /од салаш/, орек, фалаток**), латинським (**меринда /полудзенок/**) и турським (**приканчати, балван**). Специфічни приклади общеславянського походження, але су не таки як у русийським, українським або словацьким языку: **хворота, усопший, очи, псовати, прозраджвати, вполни** итд. Обачліве часте хаснованє интернаціоналізмох (**гаранция, телевизия, пропозиция**).

Уплів англійського языка на язык у америцкей рускей преси виражує ше на пейц способи: (1) з пребераньом англійських словох место руских (**чермон, амбасадор, стейт /дежава/, скешовати /плациц у готовим/**); (2) з хаснованьом руских словох котри знача исте як и у англійським (**фамилия**); (3) з частим хаснованьом словох котри з англійського языка постали інтернаціоналізми; (4) з пребераньом англійських фразох и ідиомох (**имати хонор /мац чесц/, он бул інструментальним /вон бул главни/**) и (5) з прилагодзованьом гу англійськей синтакси (**из Ателиос, предмиста Бенрут, Лебанон, из Сидней...**). Тиж так америцки Руснаци превжали англійськи способ писаня календара (**марца 8-го**, место 8-го марца), але таке правило не прилапели шицки новини.

Об'єктивни лингвистични обставини условйовали же ше язык у америцкей рускей преси могол розвивац лєм по уж познатей шеми розвою литературних языкох. У литературних языкох у котрих за базу брата народна бешеда, могло ше рушац од языка литератури яка вецей не постої, та го осучаснювац (таки случай бул у Греческей). Часточна така орієнтація присутна у америцкей рускей преси през виражени уплів позней старославянськей литератури. Могло ше, тиж так, за литературни язык вжац єден з диялектох котри хаснує найвекша часц жителства, або є язык водзацих політичних національних силох, яки случай бул зоз сучасним французьким, італіянським и словацьким языком (по розширеносци то могол буц язык Лемкох, але політичну и привредну моц у векшей мири тримали прорусийськи, проукраїнськи, прословацьки и промадярськи орієнтовани пасма). Шансу давала тиж можлівосц створиц язык компоновани з вецей або шицких диялектох на основі єдного з нїх вибраного по флексибилносци, як то у модерним немецким, або по «чистоти», як було у твореню сербскогорватського языка. Почежкосц була у тим же медзи українофилами пановало прешвечене

же праве українськи язык ма найвигоднейшу базу у народней бешеди, не патрати на то то чи вона блізка и Подкарпатским Руснацом.

Кажда зоз спомнутих вариянтох була можліва у витворйованю писаного руского языка. З часу на час руски писателе у Америки пробовали применіц каждую з нїх окреме: єдни ше прикланяли гу рускей редакції церковнославянського, други виберали єден з диялектох же би го стандардизовали през свойо діло, треци по дацо виберали зоз трох можлівосцох, стараючи ше виградзиц штварти, восточнославянськи литературни язык з тим же провадзели таки намагання у обласцох свойого политичного етноса. Було и таких котри занедзбали народну бешеду и писали по русийськи, українськи або мадярськи¹⁵.

Два основни фактори уплївовали на то то же америцки Руснаци не витворели єдинство свойого писаного языка. У першим шоре, понеже ше писани язык у одредзеней мири розликує од бешедного языка з котрого настал, а котри у якей мири є обєдинюючи – у такей мири є и змишани з вецей диялектох, необходни бул длугши час же би ше зоз фази превозиходзєня розликох прешло до фази нормованя языка. Америцким Руснацом таки час не бул обезпечени, бо процес американизациї у велькей мири подрозумює прилапйованє англійского языка як средства общєй комуникації. Окреме у преси алтернатива зоз англійським языком ше нательо швидко и силно надрильовала же рижни пробовања з нормованьом иновацийох у языку не могли буц превєрени и ише менєй общє прилапени. Руски язык нагло вимєрал у бешеди, у литератури и у преси. Зоз америцким руским языком повторєл ше случай яки бул з цалим карпато-руським языком, же медзи руским жительством место национално-културного обєдиньованя, вонкашнї интереси (териториялни претензії формованих державох, националистична експанзия штредньоевропських народох, нагли дружтвєно-єкономски прєменки примєрани гу єкономски розвитим народом, а не екстензивней приврєди у карпатским ареалє итд.) привєдлї до процивного напрямю. Вєкшина руского народу културно и язично приклонєла ше гу українськей нації.

Зражєня под уплївом рєлигийней припадносци

Руснаци у Америци припадаю католицькей або православней християнськей рєлигий, алє рижним цєрквом: Византийськей рускей католицькей мєтрополитєн архидияцєзи, Америцкей карпато-руськей ортодоксней грекатолицькей цєркви, Ортодоксней цєркви у Америци, Рускей ортодоксней цєркви у ЗАД, Українськей католицькей, Римокатолицькей, Словацкей, Византийськей грекатолицькей цєркви, а дзєпєєдни протєстанти або другєй вирськей припадносци.¹⁶ Єдно число руского америцкого житєльства, окремє у новшим чашє, не повязанє анї до єднєй вирськей

орґанізації. Спрам церковних податкох, Офіційного католицького іменіка за 1982. рок и Рочней кнїжки америцких и канадських церков за 1982. рок, коло 690.000 америцки Руснаци були християнскей вири и були члени рижних церковних орґанізаційох.

Розлична вирска припадносц од початку була препречене за обєднюване америцких Руснацох до єдней орґанізації, гоч би вона анї не мала вирски прикмети. Розєдинени спрам державного походзєня, язичних диялектох, локальних національних назвох, локальних культурних ознакох, соціального походзєня, та и по географским розмесценю у Сиверней Америци, а подлєжни уплїву церковних орґанох, понеже ше други націонални предняки не зявйовали на даякей заєднїцкей, у першим шоре класней основи, руски уселєнци ше поларизовали медзи собу, аж и по питаньох котри наставляли на особней основи медзи священством, або медзи дзєпоедними священїками и інтелігенцію. Наприклад, владика Василь Такач як одвит на критики на його поступки у церковних питаньох, котри ше зявели з боку «Американского русского вестника», хаснуючи руске дружтво и його новини на «індекс» и забранєл подлєжним вирнїком же би их хасновали, читали або дакому другому препоручовали.¹⁷ У условийох такого одношеня єдного церковного орґана спрам єдней з найвєкших руских орґанізаційох грожела опасносц же придзе до розпадованя найстаршого и наймоцнейшого руского дружтва у Америци. Прето ше владикови Такачови мушело зробиц уступки. У тей явней полємики на боку «Американского русского вестника» були новини «Восток», а на владиковим «Просвита». Подобне ше случєло зоз зражєньом медзи двома священїками о питаню целибата церковних особох. У рускей прєси ше тому давало вельке значєнє и розправа вжала ширши розмири як ше спочатку думало. Резултат бул же ше на чолє зоз священїком Тотом (як єдним зоз зражєних), котрого помагала Православна мисия Русох у ЗАД, прейг 30.000 Руснаци одщипєли од Византийскей католицькей церкви, прєшли на православє и постали блїзки прорусийскей орієнтації у націоналним живоцє.

Прєса обєяжно провадзєла и часточнє коментаровала зражєня у священїцких кругох. У першим шоре, руске священство пробовало затримац свою подлєжносц єпархийом одкаль походза у старим краю, нє припознаваючи подрєдзєносц локальних католицьких єпископих. Подзелєни медзи собу на тих котри походза з Угорскей (зоз території Мукачевскей або Пряшовскей єпархії) и тих зоз Галичини, священїки за своє цилї анґажовали руске америцке житєльство и заєднїцку платформу за наступ нашли єдино по питаню потреби мєнованя окремого руского владики за Америку.¹⁸ Верховна власц Католицькей церкви у Римє перше лєм мєновала Никофора Хоната за генералного викара 1893. року, потим Андрия Ходобу за апостолского визитора 1900. року,

а аж 1907. року за владика америцким Руснацом бул поставени Сотер Ортинский.

Кажди з них у націоналним и вирским живоце руского жительство запровадзовал свою концепцию. Андрия Ходоба бул промадярски ориєнтовани (вон и меновани на предкладанє угорских власцох), игноровал священїкох зоз Галичини и зоз своїм справованьом спричинєл ище векше прорусийске и проправославне опредзелєне америцких Руснацох, гоч його дійствованє у Америки требало неутрализовац таку орієнтацію. Ходоба оповолани и католицке поглаварство од предложених кандидатох за владика тєраз ше опредзелєло за Ортинского зоз Галичини.

Владика Ортинский, противнє скорейшому генералному викарови Ходобови, приводзел священїкох зоз Галичини же би ослабел тих зоз Угорскей (у чаше його приходу до Америки там було 58 Карпатянох и 23 галицких священїкох, а о пейц роки Галичанох було уж 70, а Карпатянох лєм 65). Против себе мал вельку опозицию, дзепоедни парохії ше пробовали цалком оддвоїц, священїки преходзєли на православє и за собу ведли и друге жительство, Руснаци по походзєню зоз Угорскей почали го наволовац «українским националистом», так же аж и «Американскій русскій вестник» станул на його охрону: «Владика Ортинский не українізовани... и нігда не трацєл довириє наших карпато-русских людзох кєд “соєнинєнє” през свою прєсу и нашо священство не буду процив нього...»¹⁹ Владика Ортинский нагло умар 1916. року и ситуация вихаснована же би ше меновало двох окремних апостолских администраторох – єдного за Карпатянох зоз Угорскей, другого за Галичанох. На тот способ роздзелєносц ище баржей пришла до виражєня, а кєд 1924. року Карпато-Русини достали владика Такача (1924-1948), а Галичанє, тєраз уж наволєвани и зоз новим меном – Українци, владика Богачєвского (1924-1961), настал розкрєк зоз глїбокими историйними пошлїдками, понєже ше америцке руске жительство у велькей мири идентификує зоз свою вирску и церковну припадносцу.

Спочатку у америцкей рускей прєси рєлигийни питаня мали прєвагу над написами зоз шветового живота, а 30-тих рокох того вику уж забєрали централнє мєсто. За остатнї двацєц роки, мєдзитим, «церковна» проблематика, окрємє дискусия и полємика о рєлигийї, звєдзєни на цалком зневажауюцу миру.

Политични розприви

Прєвадзаци рєст америцкого новинарства, и руска прєса у пєриодзє своєй найвєкшєй експанзий, од 1910. до 1940. року, здобула прикмети модерного информованя (у америцкей формї). Ориєнтованє було ище вєцєй на обявйованє висткох о шветових политичних и економских пи-

таньох и на политичне положене «старого краю». Америцки Руснаци ше чувствовали одвичательни за судьбу Подкарпатской Руси после розпадованя Габзбургской монархії и твореня нових державох у Европи. У преси ище пред войну котра вибухла 1914. року розпочата дискусия о економским и политичним положеню обласцох котри тримани за матични обласци америцких Руснацох. Виражоване вельке незадовољство з одношеньом царской Русії, Угорской, та и Полякох и Галичини гу карпатському жителству котре ношело руску або українську назву. Не було єдногласносци, окреме коло того чи Подкарпатска Рус може буц самостойна держава чи не, та заш лем найменей було закладаня же би вона требала остац у рамиках Мадярской. У велькей мири дзекуюци праве политичному ангажованю америцких Руснацох вона приключена гу Чехословацкей як автономна обласц. Америцка руска преса по тим питаню була у векшей мири обрацена гу америцкей и швето-вей явносци як гу своїм читачом. И познейше, у периодзе медзи двома шветовима войнами, а окреме после Другей шветовой войны, тота преса барз ангажована и критикує вкупне положене своїх сонароднікох у європейских жемох чийо ше граніци збиваю праве у руских матичних етнічних обласцох, а лем новини «Лемко», «Карпатска Русь» и «Виснік», з покус прихильносци гу советской политики, маю умеренши тон и пробу розлучиц взагалъну критику на комунизм и третман конкретного питаня.

Цо ше дотика нукашней политики ЗАД и Канади, америцка руска преса у велькей мири пасивна. Спочатку було политични претензії же би ше уплївовало на социялну политику и обширнейше ше писало о отримованю штрайкох у котрих Руснаци не вше мали учасц. Кед ше вежне до огляду социялна структура руских емигрантох, же у першей генерации 55,2% були некваліфіковани робітніки, 34,5% полікваліфіковани и кваліфіковани, 10,3% були торговци або панозове, док медзи тоту генерацию вообщє не було руководзацих людзох,²⁰ ситуація би мала буц иншака. Медзитим, америцки руски дружтва не були організовані на класней основі и як асоціяції не участвовали у политичним нукашнім живоце Америки. Тиж так були под моцним уплївом церкви, а церковна гієрархія не допушувала індивідуалне ангажованє на политичним планє вонка з інтересох церкви, та аж и ангажованє котре би могло буц вонка з єй уплїву. Тиж так, прейг америцкей рускей преси ше вичерповали моци коло питаня націоналней припадносци и націоналней политики Руснацох, так же социялни питаня и учасц руского жителства у америцким политичним живоце були цалком подрилени. Така ситуація одвитовала пануючим политичним партіям у ЗАД и Канаді, бо розєдинєні націонални руски моци могли легчєйше придобиц за своїо цілі. У страху од прєрастаня національного (и вирского) органи-

зованя до политичного, котре би пре социялну структуру руского жительство могло мац виражену класну основу з прогресивними циями, америцки руски предняци, гражданского политичного опредзеленя або зоз шорох священства, не жадали полемичносц на политичней основі. Прето преса остала у тим поглядзе з пасивну улогу: з часу на час ше зявйовали інформації о збуваньох на нукашнім политичним плане, глобрификовало ше америцку историйну прешлосц з цильом змощньованя америцкого патриотизма, окреме ше писало о вельких америцких вождох (Вашингтон и Линколн), але написи такого характеру були без коментарох котри би читача унапрямовали на еден або други политични бок. Понеже у другей и трецей генерації руских уселенцох до Америки значно звекшане число полупрофесийних и професийних руководзацих людзох яких у першей генерації ані не було, а у другей вони 16,7% и у трецей 52,9% од вкупного роботно активного жительство,²¹ мож предпоставиц же вони були укапчани и до активного политичного живота ЗАД и Канади. Окреме у Демократскей странки ше пробовало зоз организовањом Карпатско-русийского клубу, а у Пенсилванії 1970. року Руснаци сцели мац свойого кандидата за державни органи власци²², медзитим, руска преса у векшей мири не хаснована за отримованє сводомосци о националним походзеню, як за политичне дійствованє на нукашнім плане. При штвартей генерації, у котрей лем дзепоедни поєдинци знаю язык зоз краю своїх предкох, змощнело ше интересованє за питаня национального походзеня и у преси кажди таки напис превагує над политичними питаннями америцкого живота.

Розправи о националним походзеню

Початок америцкей рускей преси 4. децембер 1892. року, кед вишло перше число «Американского русского вестника» у Питсбургу, держава Пенсилванія. У наслове тих новиных не одступело ше од переважно го наволованя руского жительство у карпатских и других европских обласцох. Язык тих новиных спочатку бул русийски, а потим карпато-руски, и нет сумніву же ше америцке руске жительство, односно Грекокатолицка унія як цело котре претендовало представляц Руснацох у Америки, свидомо вияшньовало за националносц розличну од русийскей. Потамаль покля ше интересне повязованє базовало у першим шоре на социялней и территориялней основі, а потим на державним походзеню, не були потребни виражованя о националних становискох. И вирска припадносц тиж так мала превагу над националним питаньом. У складзе зоз тедишнім положеньом у Австро-Угорскей, и у Америки ше хасновала назва Руснаци, Русини або Карпато-Руси. Зоз отвераньом питаньох у Европи о походзеню и назви Руснацох, и при америцко-

му жителству ше зачина непомирліва подзеленосц котра торва аж по нешка.

Галичане себе наволовали «Галицки Русини», а Карпатянох - «Угорски Русини». Руске мено Галичане затримали переважно по Першу шветову войну и з боку державних органах у ЗАД и Канади офіційно су наволани «Ruthenians». Медзитим, священство по походзеню зоз Галичини вше вецей було прихильне гу проукраїнскей орієнтації, але по чишле воно було слабше од священства котре до Америки пришло зоз Угорскей. На першим сходзе у Вилкел Бареу у Пенсилванії, 29. октобра 1890. року, од дзешец паноцох седем були зоз Угорскей, а лем троме зоз Галичини. На самим початку 20. вику у ЗАД Руснаци греко-католики мали 43 паноцох и з нїх 24 були зоз Мукачевскей епархії, 8 зоз Прешовскей, а лем 7 походзели зоз епархійох у Галичини. Спочатку грекокатолицьки священіки не припадали под єдну церковну управу, оставаюци подчинени своїм владиком у старим краю. Кажди з нїх жадал и на націоналним плане завесц власне становиско витворене по углядзе на обласц у старим краю одкаль походзел. То була єдна з перших основних причинох дзелєня америцкого руского жительство, а познейше аж и причина оштрих зраженьох. На подзеленосц тиж так уплївовали политични интереси угорскей власци, як и вирски интереси Православней мисії Русох, бо кажде з нїх жада Руснацох у Америки вязац за себе²³.

Грекокатолицьки союз, односно по офіційней назви Зєдинєнє грекокатолицьких руских братствох, як найстарша організація здруженьох котри по рижних основах залапїювали америцке руске жительство, прилапене було спочатку од цалого жительство, як того цо походзело зоз Подкарпатя, так и того цо було зоз Галичини. Орган «Зєдинєня», як є популярни наволане, «Американскій русскій вестник» тиж були заєдніцки новини. Розход почал 1893. року, кед Галичане, предводзени зоз паноцом Янком Констанковичом, напущели «Зєдинєнє» и 22. фебруара 1894. року основали Руски народни союз (нешка под назву Українски народни союз). Тота група почала виношиц своїо становиска о націоналним походзеню и вирских питаньох преїг новинох «Свобода», а котри почали виходзиц ище 15. септембра 1893. року у Джерси Ситію²⁴. Понеже «Американскій русскій вестник» заступал проруску струю и у тим ше оглашовали емигранти угорского походзеня, а «Свобода» проукраїнску, и тотa полеміка през пресу достала широки розмири прето же ю нашироко інтерпретовали и жридла інформованя на других языках у Америки и Европи, творена слика о зраженю угорских Руснацох и Галичанох у ЗАД и Канади. Медзитим, у шорох як єдних так и других тиж не було полного єдинства, бо ше зявїювали струї котри цагали гу культурному зєдиньованю з Русами або з Мадярами. З оглядом на

тото же ше полемика з обласци етногенези мишала зоз питаннями вирскей припадносци и же ше чежко препознавало граніци медзи нїма, при америцким руским жительствоу була подобна ситуація як и при америцких Ирцох медзи 1815. и 1850. роком, або медзи америцкими Поляками и Литванцями од 1860. по 1900. рок²⁵.

Окреме мадярскей политики завадзало националне єдинство угорских и галицких Руснацох. Воно гамовало запровадзованє мадяризації Руснацох, але понеже Галичина подпала под власц Австрії, а не Угорскей, насилна мадяризация так як на Угорскей Руси, у Галичини ше не могла витвориц. Прето мадярска политика потримовала проукраїнски рух на Галичини, маюци за ціль угорских Руснацох спротивц Галичаном и таких, национално дезориєнтованих, лєгчейше подполно асимиловац. У Америки административне подзелєне Австро-Угорскей не мало таке значєнє як у старим краю, але тиж так створєна ситуація з боку австроугорскей власци на америцкей території не могла буц контролована. Указало ше же концепція о окремним руским народзе за мадяронох значи єдно, а за самих Руснацох друге; з промадярского боку на тот способ требало же би цо лєгчейше пришло до мадяризації Руснацох у Угорскей, а з руского похопєня того питаня моцнєл рух за охрону националней свідомосци. Медзитим, и далєй ше ширєла теорія о националней розличносци угорских и галицких Руснацох, идеологийни зражєня медзи Руснацами поставали вше оштрєйши и єднородзованє вше вєкше. Єднородзованє Руснацох у ЗАД и Канади у найвєкшей мири було у напрямє словакизації (наприклад «Американскій русскій вєстник» виходєл паралєлно у руским и словацким виданю), полякизації и мадяризації, єдносно у напрямє подполного трацєня националней свідомосци и претопйованя до прокламованєй «америцкей нації» по системи «melting pot»-а.

«Американскій русскій вєстник», «Лемко» и «Восток» пєстовали стару, превозидзєну теорію же Руснаци спадаю до вєлькей групи наволанєй руски народ, гоч су єкємнєй националносци. Медзитим, не були цалком прорусийски ориєтовани, як цо то було зоз «Свитом», «Правду», «Карпато-руским словом» або «Карпаторусским отзвукми». ²⁶ Зоз проукраїнску ориєтацию поступаю «Карпатска зоря» и «Лемковски вистки». За Руснацох як єкємну националносц (до кєнца Першей шветовєй войни найчєстєйше наволану «Угро-Русини») закладаю ше «Американскій русскій вєстник», «Русин», «Просвита», «Дєнщ», «Карпатска Русь» и дєзєпєдни церковни новини. Таке националне опрєдєлєнє, же Руснаци єкємна националносц, моцно потримусє «Зєдинєнє дружтвох у ЗАД», популярно наволанє «Собрание». Медзитим, обставини у старим краю цали час ше одражовали и на ситуацію у Америки. У вєлькей мири, и попри тим же нєт организова-

ней струї прихильнікох теорії же Руснаци припадаю гу Словацом, пре блізкосц языка, пре охрану од мадяризації (бо як писане у словацких новинох «Єднота» 19. априла 1899. року, «лєпше буц Словак як Мадяр»), пре историйну традицию сотрудніцтва Руснацох зоз Словацями, як цо Українці свойо културни вязи углавним мали зоз Поляцями, «велі нашо людзе, по приходзе до Зєдинєних Державох, приключели ше гу словацким парохийом и словацким дружтвом, за кратки час забули свойо националне походзенє и постали римокатолики, цалком ше пословачели» («Американскій русскій вестник», 30. марец 1899). У Канади югославянски Руснаци ше и у сучасним чаше ше дзечнейше притулюю гу словацкей як гу другим церквом, виключно пре бешеду.

Павло Р. Магочи думаня же питанє языка хтори ше хаснує у америцкей рускей преси, як и литератури²⁷, то сущносц подзелєносци медзи америцкими Руснацями. Вон замерковав же редакторе до 1940. року хасновали тоти вариянти руского языка яки вон бул хасновани и у старим краю одкаль вони сами походза, або хасновали руски бешедни язык їх штредку у Америки. По 1919. року найвецей емигрантох було зоз восточней Словацкей, та и у преси превладує язык зоз пряшовского краю. Уводзенє латинского писма место кирилицы тиж дзелєло читачох на групу хтора оправдовала таки крочаї, толкуюци то з потребу же би ше придобили млади генерації котри кирилицу не знаю, и на групу котра бранєла старе писмо, оправдано страхуюци же зоз пременьованьом кирилицы на латиницу нестане дезориєнтация чи Руснаци спадаю гу Восточним Славяном (хасную кирилицу), чи гу Заходним Славяном (хасную латиницу), и же ше поступне страци и руски язык.

Америцке руске жительство нешка слабо зна бешедовац по руски. Кед ше видвоя уселєнци найновшого походзеня котри знаю бешедни або литературни язык, гевти други у розличним положєнє. Медзи найстаршима по рокох ище ше затримує язык «зоз краю» и служи як язык ограніченєй комуникації (у одредзєних нагодох). Малди генерації, народзєни у Америки, найчастєйше не знаю язык своїх родичох, або го лєм розумя. Вони медзи собу найчастєйше хасную англійски язык, язык своїх родичох хасную лєм кед ше стретню на тєв. националних сходах (културни, забавни, вирски и други стретнуца).

Було вельо пробовань зачувац руски язык у Америки. Радио-програма у Нью Йорку, Питсбургу и Кливленду медзи 1940. и 1950. роком одбувала ше часточнє и на карпато-руским языку (рижни диялекти). У церкви ше тиж хасновал церковнославянски язык зоз часточним прилагодзованьом на руски. Католицьки семинар византийского обряду у Питсбургу и Карпато-руски ортодоксни грекокатолицьки семинар у Джонстону по 1950. рок тримали окреми курси за руски язык, алє без одвигуючих учебнікох. Одрєдзєни фахови приступ гу пєстованю руского

язика мал Универзитет у Питсбургу 1975, 1976. и 1977. року²⁸, а Карпато-руски вигледовацки центр у Нью Джерсию видад учебнік «Бешедуйме по руски» (у подкарпатской вариянти 1976. и у прашовской вариянти 1979. року).

Понеже ше медзи Американцами руского походзеня трацел мацерински язык, у преси заведзени англійски. Предносци єст у тим же руску пресу можу провадзиц и Американци иншого походзеня, але на тот способ пресиха важне жридлище през котре ше могло уплївовати же би ше чувало мацерински язык, односно же би ше го богацело и на одредзени способ нормовало. Америцка руска преса на терашні способ пробує уплївовати на културни, а ище вещей на церковно-дружтвени живот, гоч траци воспитну функцию котра и по пейдзешати роки того вику була у узких границох, але доприношела чуваню языка и преїг языка националней ориєнтації. З уводзеньом англійского языка таке ориєнтованє ище баржей виблядло.

За дзепоедни новини характеристичне же у поднасловє затримую старє рускє мєно, але ше нєшка наволає же то преса українского жительства. Окремє у Канади таке зявєнє вираженє, понеже ше до Канади насєлєли велї Галичанє, а вони аж по найновшї часи чували свойо старє националнє мєно «Русини». Зоз такимм мєном су означовани и на англійским языку, «Ruthenians», и велї офіційни документи од конця прєшлого вику по концє Другей шветовой войны того потвєрдзую. Наприклад, мєшачни новини «Неділя», котри виходзєли у Виніпєгу 1932. року, були орган Русийского православного братства св. Якова, наменєни «рєлигійним Русиним и Украинцом у Канади», а тижньово новини «Хата» були за «руски фамєлії у Канади». Тиж так новини «Rusin - Rusin - Ruthenian» почали виходзиц у Нью Йорку и трима ше же там їх мєсто виходзєня. Медзитим, стварни їх видаватєль бул Владислав Фединєц зоз Гамільтону у Канади. Новини цали час виходзєли, од 1953. по 1960. рок, затримали свойо мєно и попри тим же то бул период интензивного дїйствованя проукраїнских групох котри медзи присєлєнцями ширєли теорию о злучованю Карпатянох до українской нації, у першим шорє прєїг мєняня старого руского мєна на українскє.

Южнопанонска руска преса у Америки

Потамаль покля нам друковани інформації по руски доступни були лєм прєїг новинох «Рускє слово», Руснаци, без огляду дзє жию по швецє, дзєчнє чєкали до рук тоту новинку. Вєц ше у Горватской зявєл часопис «Нова думка», та то постало ище єдно значнє жридлище нашого информованя о збуваньох медзи Руснацями. У бувшєй Югославії було тиж вещей локални (комунални) новини у хторих ше писало по руски,

або о Руснацох. Медзитим, поступне пришло до витвореня задумка о информованю за наших людзох розселених по Европи и Сиверней Америки.

Порядна преса Руснацох у Канади ма уж вецейрочну традицию. Зоз закладаньом Гавриїла Колесара як редактора и з материялну помоцу Юлиана Сабадоша, председателя, Руске дружтво Сиверней Америки 1995. року почало видавац свою новинку «Гласнік». То бул перши руски магазин за виселенцох (од 17. числа редактор Лю. Медеши).

По углядзе на Руснацох у Канади и ЗАД, у Руско-Немецким дружтве приятельства у Немецкей 1997. року пришло ше на идею о видаваню новинкох того Дружтва. По задумки и на закладане тедишнього председателя Дружтва, др. Силвестера Кухара зоз Минхену, видате єдине число новинки «Руска потїха» (редактор Лю. Медеши). Зоз пременку руководства Дружтва, знова ше 1992. року зявела руска новинка, але тєраз под назву «Rusnaci-Rutneni» - Културно информативни магазин.

У Америки ше не остало лєм на єдней новинки. З цильом же би ше обезпечело даяке виданє за шицких Руснацох южнопанонского походження, без огляду дзе ширцом жию, Г. Колесар почал видавац магазин под назву «Руснаци у швеце». Розлика помедзи тима двома виданнями постої: «Гласнік» унапрямени на виселєнїцки теми, а «Руснаци у швеце» информує о руским живоце вообще.

ПРИЛОГ 1

АМЕРИЦКА РУСКА ПРЕСА У ЗЄДИНСНИХ АМЕРИЦКИХ ДЕРЖАВОХ*

1. АМЕРИКА
Shependeca, PA 1886-1890
2. АМЕРИКАНСКИ РУССКИЙ СОКОЛ
Homestead, Philadelphia, 1914-1936
(тижньовнік)
3. АМЕРИКАНСКИЙ РУССКИЙ ВЕСТНИК
Mahonoy City, Scranton, PA, New Jork, NY, Pittsburgh, Homestead PO, 1892-1952
(тижньовнік)
4. THE BYZANTINE CATHOLIC WORLD
Pittsburgh, PA, 1956 – до тєраз
(тижньовнік)

5. ВІСТНИК

McKees Rocks, PA, 1936-1955

(тижньовник)

6. VOSTOK

Preth Amboy, NY, 1919-1950

(двотижньовник, мешачник)

7. ВОЖДЬ

Lakewood, OH, 1929-1930

(мешачник)

8. ГОЛОС ВОСТОЧНОЙ ЦЕРКВИ

Perth Amboy, NJ, 1941-1945

(мешачник)

9. GREEK CATHOLIC UNION MESSENGER

Homestead, PA, 1953 – до teraz

(тижньовник)

10. ДЕНЬ

New York, NY, 1922-1926

(дньовник, тижньовник)

11. EASTERN CATHOLIC LIFE

Passaic, NJ, 1965 – до teraz

(тижньовник)

12. THE EASTERN OBSERVER

Homestead, PA, 1942-1943

(двотижньовник)

13. КАРПАТОРУССКІЕ НОВОСТИ

New York, NY, 1943-1945

(мешачник, двомешачник)

14. КАРПАТО-РУССКОЕ СЛОВО

New York, NY, 1935-1938

(двомешачник)

15. КАРПАТСКА РУСЬ

Yonkers, NJ, 1937 – до teraz

(тижньовник)

16. КАРПАТСЬКА СНЧ

Toronto, Canada, 1950 – до teraz

(непорядне виходзи)

17. КАРПАТСКА ЗОРЯ
(New York, NY, 1951-1952)
(мешачнік)

18. ЛЕМКО
Philadelphia, PA, Cleveland, OH, New York, NY, 1928-1936
(мешачнік – тижньовнік)

19. ЛЕМКОВИНА
Yonkers, NY, 1971-1981 (?)

20. ЛЕМКОВЩИНА
New York, NY, 1922-1923

21. ЛЕМКИВЩИНА
New York, NY, 1979 – до тепер

22. ЛЕМКОВСКИЙ ДЗВІН
New York, NY, 1936-1940

23. ЛЕМКОВСЬКИ ВІСТІ
Yonkers, NY, Toronto, Canada 1958 – до тепер

24. НАРОДНА ОДБРАНА
Homestead, PA, 1917
(тижньовнік)

25. THE ORTODOX CHURCH
Syosset, NY, 1965 – до тепер

26. THE ORTODOX HERALD
San Antonio, Texas, 1952 – до тепер

27. ПРАВДА
New York, NY, Olyphant, PA, 1902 – до тепер
(двотижньовнік, тижньовнік, мешачнік)

28. ПРАВОСЛАВИЕ
Nicholson, PA, 1941
(мешачнік)

29. ПРАВОСЛАВНЫЙ АМЕРИКАНСКИЙ ВЕСТНИК
New York, NY, 1896-1970 (?)
(полумешачнік)

30. ПРАВОСЛАВНЫЙ РУССКИЙ ВЕСТНИК
Монессен, ПА, 1915-1917

31. ПРИКАРПАТСКАЯ РУСЬ

New York, NY, 1914-1924 (?)

(тижньовнік, полутижньовнік)

32. РУСИНЬ

Philadelphia, Pittsburgh, PA, 1910-1916

(тижньовнік)

33. RUSIN – РУСИН – RUTHENIAN

New York, NY, 1952-1960

(нєпоряднє виходзи)

34. РУССКИЙ ВЕСТНИКЪ

Pittsburgh, PA, 1917 – до тепер

(тижньовнік, двомешачнік)

35. СВІТ

Wilkes – Barre, PA, 1894 до тепер

(тижньовнік, мешачнік, двомешачнік)

36. СВОБОДА

New York, NY, 1944

(тижньовнік)

37. СВОБОДНЕ СЛОВО КАРПАТСКОЙ РУСИ

Newark, NY, Mont Vernon, NY, 1959

(мешачнік)

38. HORIZONS

Parma, Ohio, 1979 – до тепер

ПРИЛОГ II

АМЕРИЦКА ПРЕСА У КАНАДИ

1. БУКОВИНА

Winnipeg, MEN, 1920-1921

(двомешачнік, орган Буковинської організації у Канаді у ЗАД)

2. ВУРА

Winnipeg, MEN, 1935

(мешачнік, орган Русского православного братства)

3. ВОЛЯ НАРОДА

Winnipeg, MEN, 1921

(двотижньовник, орган Лиги за ошлебодзене Карпатской Руси)

4. ГЛАСНІК

Kitchener, ON, 1995 – до тепер

(звичайно 1 – 3 числа ро́чнє)

5. THE CARPATHIAN

Pittsburgh, PA, 1941-1943

(мешачник)

6. ГОЛОС КАРПАТ

Toronto, ONT, 1932-1933

(мешачник за «жителство зоз Карпатских горох»)

7. ДРУГ НАРОДА

Edmonton, AL, 1926-1930

(мешачник за православних русофилох)

8. КАДИЛО

Winnipeg, MEN, Vanconner, BC, Toronto, ONT, 1913-1918

(гумористични часопис)

9. КАНАДА

Winnipeg, MEN, 1913-1915

(тижньовник)

10. КАНАДИЙСКАЯ ПРАВОСЛАВНАЯ РУСЬ

Winnipeg, MEN, 1916-1917

(двотижньовник за православних русофилох)

11. КАНАДИЙСКАЯ ЖИЗНЬ

Winnipeg, MEN, 1921-1930

(тижньовник, орган Православней церкви у Канади)

12. НЕДІЛЯ

Winnipeg, MEN, 1932-1933

(мешачник, орган Руского православного братства, «спрам того за религиозних Русинов и Українцох у Канади»)

13. НОВИЙ КРАЙ

Rosthern, Sask, 1910-1913

(тромешачник, «новини за агрикултуру и науку Рускей фермерскей організації у Канади»)

14. ПРАВДА НАРОДА
Edmonton, AL, 1929
(мешачник за православних)
15. РАНОК
Winnipeg, MEN, 1905-1920
(мешачник «за руских людзох, познейше Українцох у Канади»)
16. РУСЬ
Regina, SA, 1935
(мешачник «за 500.000 русийских читачох у Канади и ЗАд»)
17. РУСНАЦИ У ШВЕЦЕ
Kichener, ON, 2002 – по тепаз
(3-4 числа до рока)
18. РУССКИЙ ГОЛОС
Edmonton, AL, 1913-1916
(тижньовник, орган Русской националней организации)
19. CARPATHO-RUSSIAN ECHOES – КАРПАТОРУССКІЕ ОТЗВУКИ –
KARPATORUSSKIJE OTZVUKI
Fort. Landevdale, Florida, 1983
(мешачник)
20. ЦЕРКОВНИЙ ВІСТНИК
Pemherton, NJ, 1944 – до тепаз
(двомешачник)
21. ФАРМЕНСКЕ СЛОВО
Edmonton, Ah, 1921
(тижньовник, орган зєдинєних фармерох у Алберти)
22. ХАТА
Winnipeg, MEN, 1912.
(нерегулярни мешачник «за руски фамелії у Канади»)

***Толкованя скрацєньох**

AL – Alberta (Алберта, провинция у Канади)
BC – British Columbia (Британска Колумбия, провинция у Канади)
MEN – Manitoba (Манитоба, провинция у Канади)
NJ – New Jersey (Нью Джерси, держава у Зєдинєних Америцких Державох)
OH – Ohio (Огайо, держава у ЗАд)

ONT – Ontario (Онтарио, провінція у Канади)
PA – Pannsylvania (Пенсилванія, держава у Канади)
SASK – Saskochewen (Саскачеван – провінція у Канади)
NY – New York (Нью Йорк, держава у ЗАД)

ЛИТЕРАТУРА И ПРИМЕЧАНИЯ

1. *P.R. Magocsi*, Our people Carpatho-Rusyns and Their Descendants in Nort America, Toronto 1985, б. 15: «Мадярська статистика указує же медзи 1899. и 1919. роком 54.288 Карпато-Руснаци напущели Угорску Кральовину, але у тим чишле не облапени и тоти котри ше илегално висельовали (окреме у чаше кед власц бранела емигранце), а тиж так тоти жридла не указую яке ше число врацело назад. Америцки жридла тиж не од велькей помоци пре два причини: 1) пред 1899. роком новоприселенци були пописани лем спрам жеми або обласци походзеня, не по националносци; и 2) покля ше хасновала назва “Руснак” не могло ше знац хто походзи зоз карпатского региону, а хто зоз Галичини и Буковини, т.е. зоз жительство котре по 1914. рок тиж так було познате як Русини, але ше познейше декларує як Українці. Конечно, карпато-руски емигранти идентифіковали ше зоз державу з котрей походзели (Угорска, “Австрия”, Чехословацка, Польска), зоз суседну националносцу (Словак, “Чехословак”, Мадяр, Рус, Поляк або Українець), або просто як “Славяне”. Резултат того то же ест числени статистични противсловносци. Наприклад, беруци до огляду податки Комесарията за емиграцию Зединених Державох, 259.969 Руснаци допutowали до Зединених Державох медзи 1899. и 1915. роком. Од тих, коло 17%, або 44.194 ше врацели до старого краю, а 215.775 остали. Медзитим, попис зоз 1920. року у Зединених Державох облапел лем 95.458 Руснацох, укључуюци и приселенцох и їх потомкох. Кед ше гу тому числу зоз 1920. року дода и Русох и “Славянох” зоз Австро-Угорскей (велі зоз нїх Карпато-Руснаци), собир ише вше лем 141.681. Беруци звит попису зоз 1930. року (кед була видвоєна окремна рубрика “Українці”, а вихабена рубрика “Славяне”), вкупне число емигрантох Руснацох лем 9.800. Кед гу тому додаме число Українцох и “Русох” народзених у Польскей, Чехословацкей и Австрії, сума виноши 108.130, цо значи, меней як звит зоз 1920. року и виноши лем два пиятини од вкупного числа зазначених приселенцох до тей жеми медзи 1899. и 1915. роком.

Конечно, у подполним попису у Зединених Державох 1980. року, податки були так компоновани же би ше могло знац етнічну опредзеленосц або походзене шидких Американцох, без огляду на место народзения. Кажда особа могла вибрат єден або вецей одвити о походзеню и вецей як 83% Американцох ше вияшнело за даєдну националносц. Медзитим, лем 8.485 особи ше вияшнели як Руснаци. Цо ше дотика вияшнених як Русини - число непознате, бо вони (ведно з Русами, Грузийцями, Азербеджанами, рускими Жидами и другима) подведзени под категорию “Руси и национално неклассификовани”. Така нещешліва класификация була направена и попри тим же у упутстве за попис точно наведзене же “Русин, нешка, часто категоризовани у зродней групи Рутени”. Попри

незадовольноюю класифікації яку направел Биро за попис, тиж так велі Руснаци Американци, ише вше не сиурни до свойого походзенья, вияшнели ше як «Славяне», а таких вияшнених було 1980. року 172.696.

Спрам того, статистични податки, як європейски так и америцки, и нешка мало хасновити за того хто сце утвердзиц число Карпато-Русинох у Зєдинєних Державох. Прето ше муши мац у оглядзе виродостойнейши податки за Карпато-Русинох котри ше приселели до Зєдинєних Державох, а находза ше на списку членства церковних и дружтвених організаційох, котри у веліх случайох облапал и место народзенья емигранта. Цо ше дотика числа першей генерації емигрантох и єй другей, трецей, штвартей и пиятей генерації потомкох (котри конечно по походзєню Карпато-Русини), значне же би у попису 1990. року Биро за попис у Зєдинєних Державох почитовал власне чувство Русинох и Руснацох (так исто Карпато-Русинох, Лемкох, Византийцох), под єдну рубрику».

2. *P. R. Magocsi*, б. 13.

3. За бліжше упознаванє з историйну прешлосцу и културними обставинами Руснацох у Америци треба опатриц: *P. R. Magocsi*, *Our People*> Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America, Toronto 1985. *P. R. Magocsi*, *Carpatho-Rusyns*, Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups, Cambridge, Mass. 1980, б. 200-210. *W. C. Warzeski*, the Rusin Community in Pennsylvania, the Ethnic Experience in Pennsylvania, Lewisburg, Pa. 1973, б. 175-215. *A. Pekar*, historical Background of the Carpatho-ruthenians in America. Український історик, 49-52, 53-54, Нью Йорк – Торонто – Мюнхен 1976, 1977, б. 82-102, 70-84.

4. О насельованю Карпатянох до канади опатриц: *V. Kaye*, *Early Ukrainian Settlements in Canada, 1895-199: Of Josef Oleskiw's Role in the Settlement of the Canadian Northwest*, Toronto 1864; *Z. Keywan*, *Ukrainian Pioneer Settlement in Canada*, Montreal 1977; *Ch. Yonng*, *Ukrainian Canadians: A Study in Assimilation*, Toronto 1931; *V. Lysenko*, *Men in Sheepskin Coats: A Study in Assimilation*, Toronto 1947. Авторе начишлєних публикаційох хасную назву, етнічне мєно «Українци», а у дзєпєдних случайох пробу ю потолковац же у питаню тиж жительство котре приходзи до Канади ношєло мєно «Руснаци», «Русини». У канадских докумєнтох аж до конца Першей шветовєй войни Карпатяне наволовани «Руснаци» (опатриц документ о виплацованю за оковчєну роботу зоз 1897. року, обявєни у кнїжки *Владимира Каєва*: *Early Ukrainian Settlements in Canada 1895-1900*, Toronto 1964.

5. *M. Mayer*, *Karpatikran (Ruszin) politikai és társadalmi története 1860-1910*, Budapest 1977, б. 169-204.

6. *S. Viatov*, *Narodnosti Otazka v Uhrah*, Brno 1913, б. 28.

7. *A. Baran*, *Carpatho-Ukrainian (Ruthenian) emigration 1870-1914*, *New Soil – Old Roots. The Ukrainian Experience in Canada*. Winnipeg 1983, б. 252-275.

8. *T. Morgan*, *Tijumf zdruhenih tradicija. Useljeniki u Americi, «Pregled» – izdanje Ambasade SAD u Beogradu*, broj 209, str. 5-7.

9. При югославянских Руснацох характеристични два споминаня (илустрації) о велькей заступєносци руского жительство у Сивєрней Америци. Перше ше одноши на єдну жєну з Руского Керєстура, котра без знаня даякого другого языка окрем руского, пошла погледац свойого мужа до Америки, заробєла пєнєжи тримаюци на косту вєкше число роботнікох, тиж ше зоз нїма спорозу-

мьюючи лем по руски, и щешліво ше з мужем врацела дому. Друге приповедане о Руснакови котри пошол до Америки опатриц свою родзину, а понеже не знал лем руски язык, по руски ше вшадзи шмело и отворено виказовал покля му єден цалком млади непознати чловека у гайзибану не указал же и вон Руснак и же, гоч є Американец, зна по руски, та и добре розуми його неприкладни слова.

10. Прегляд преси америсцких Руснацох у ЗАД и Канади дати у прилогу I и II зробени спрам роботох Франка Реєнковича (A buide to Newspapers and Periodicals, the Carpatho-Ruthenian Microfilm project, Minesota 1979). *Francis Sviripovej* (Gnide to Ukrainian Newspspers, Perodicals and Calendar – Almanacs 1903-1970, Canadian Institute of Ukrainian Studies. The University of Alberta, Edmonton 1985) и *Pavla R. Magocsija* (The Carpatho-Rusyn Press, The Ethnic Press in United States, Westport, Conn. 1986, б. 15-26) и по часточним власним увиду.

11. О розвою питаня литературного языка подкарпатских Руснацох опатриц: П. Магочи, Питанє языка медзи подкарпатскими Русинами, «Творчосц», 10, Нови Сад 1984, 6-22 и *М. Штець*, Літературна мова українців Закарпаття і східної словащини (після 1918), Педагогічних збірник, 1, Братіслава 1969.

12. *C. E. Bidwell*, The Language of Carpatho-Ruthenian Publications in America, Pittsburgh, Pa. 1971, б. 4-6.

J. M. Evans, Guide to the Amerikansky Russky Viestnik, Volume I: 1894-1914, Fairview, N. J. 1979, б. 4-6.

13. *P. R. Magocsi*, The Carpatho-Rusyn Press, б. 22.

14. *C. E. Bidwell*, б. 29.

15. *P. R. Magocsi*, Rusyn-American Ethic Literature, Rtnic Literatures Since 1776: The Manu Voices of America, II, Lubbock, Texas 1978, б. 503-520.

16. Поглаварство Католицкей церкви, Святи престол у Риме, руске жительство у ЗАД и Канади наволоало «Руснаци греческого обряду котри пришли зоз Подкарпатя» або «католики русского обряду котри пришли зоз Подкарпатя», а у согласности зоз рішеньом Синоду владыкох Византийскей католицкей угорскей церкви у бечу 1773. року ше тота церква будзе урядово наволоац «Греко-католицка церква» и ей припадніки «грекокатолики». Поступне ше Руснаци почали идентификовац у вирским поглядзе як «Руснаци византийски католики» або лем «Руснаци католики». Свою церкву Руснаци наволю «руска церква», а католицку наволю «мадярска» або «словацка». (Опатриц: *А. Pekar*, Historical Backgrand of the Carpatho-Ruthenians in America, український історик, журнал Українського історичного товариства, 1-4 (49-52, Нью Йорк – Торонто – Мюнхен 1976, б. 91).

17. Документи о екскомуникованю Грекокатолицкого русского дружтва и новиных «Американский русский весник» у чалосци обявел Я. Сливка: Historical Mirror. Sources of Rusin and Hungarian Grek Rite Catholics in the United States of America 1884-1963. New York 1978, б. 284-285.

18. Опатриц, наприклад, «Американский русский вестник», 36 по 45, од 23. септембра по 25. новембер 1897. року и «Русин», 15. децембра 1910.

19. О подзелености грекокатолицкого русского священства у Америки опатриц: *А. Pekar*, Historical Bacgrand of the Carpatho-Ruthenians in America, Украї-

ньський історик, журнал Українського історичного товариства, 1-4 (53-54, Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен 1977, б. 70-81)

20. *A. Simirenko*, Pilgrims, Colonists and frontiersmen, New York 1964, б. 96.

21. *A. Simirenko*, б. 96.

22. *P. R. Magocsi*, Carpatho-Rusyns, Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups (cenapamy), Massachusetts and London 1980, б. 19.

23. *A. Pekar*, б. 96-102.

24. *B. P. Procko*, Ukrainian Catholics in America, Washington 1982, б. 10.

25. *B. P. Procko*, б. 9.

26. Як приклад русифікації може похасновац пракса у «Карпаторусских отзвуках». У тих новинах, число 10, октобра 1986. року, почала виходити стаття «о наших людзох у нешкайшей Мадярской», а написана є переважно по драгопису Й. Сегедия, обявеного у Християнским календаре. Попри ортографії, русифікація тексту зробена і у лексики: «У бешеди з тима людзми дознаваме, же стари свадзєбни обичаї у Мучоню були исти як и у нас у бачкей: свадзба, питанки, старостове, видавач, свашки, дружбове, друшки, заставнік, придани. Винчанє и ту волаю пришага...»

«До 1925. року служели им богослужєня по старославянски. Од теди служба по мадярски. Але старши ище знаю на старославянской Служби шпивац и одвитовац.» (Й. Сегеди, У краю своїх предкох, Християнски календар 1977, Руски Керестур 1976, б. 81, 83).

«У бешеди з тима людзми ше дознаваме же стари свадзєбни обочаї були сти як у нас у Бачкей: свадзба, питанки, старостове, видавач, свашки, дружбове, друшки, заставник, придани. Винчанє и ту волаю пришага... До 1925. року служели и богослужєня по руски (славянски). Од теди служба по мадярски. Але стари ище знаю по руски (славянски) Служби шпивац и одвитовац.»

(Нашь народъ въ теперешнемъ Ветрії Carpatho-Russian Ehoes – Карпаторусские отзвуки – Karpatorusskije otzvuki, IV, 11, Port Landevdale 1987, б. 6, 7).

27. *П. Магочи*, Карпато-Русини у Америки, «Нова думка», 22, Вуковар 1979, б. 71-72.

28. *P. R. Magocsi*, Carpatho-Rusyns, б. 17.

**Официальный сайт депутата
Государственной Думы России
Андрея Николаевича
САВЕЛЬЕВА:**

<http://www.savelev.ru>